

НАТАЛЬЯ ЛАПУШКИНА
г. Славянск

СТАНОВЛЕНИЕ СИЛЬНОЙ ЖЕНЩИНЫ В СОЦИАЛИСТИЧЕСКИХ РЕАЛИЯХ (ЗА РОМАНОМ О. СЛОНЁВСКОЙ «ДЕВОЧКА НА ШАРЕ»)

Статья посвящена анализу становления личности женщины в социалистическом обществе на примере образа Ольги Слоневской «Девочка на шаре». Рассмотрены особенности формирования сильной личности, психологические причины протеста системе диктатуры на уровне семьи, социума, государства. Во время анализа учтены такие факторы: особенности эпохи, гендерные стереотипы, психологические особенности формирования ребенка, наследственность, ирреальное в жизни человека.

Ключевые слова: образ, гендерный стереотип, характер, социум.

Стаття надійшла до редколегії 13.10.2016

УДК 821.161.2.–«19»

ДАР'Я ЛИМАН

м. Київ

korot4ina.darya@yandex.ru

ВІЗІОНЕРСТВО ТАРАСА ШЕВЧЕНКА В НАУКОВІЙ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ДМИТРА ДОНЦОВА

У статті досліджено інтерпретацію Дмитром Донцовим творчості Тараса Шевченка; звертається увага на візії Кобзаря про майбутнє України та українського народу; розглядається ставлення Д. Донцова до поетичної творчості Шевченка.

Ключові слова: візіонерство, Дмитро Донцов, Тарас Шевченко, візія, пророчість.

На кожному етапі розвитку української культури основні проблеми тією чи іншою мірою зосереджені на особі Тараса Шевченка, на інтерпретації його спадщини. Звернення до Кобзаря завжди актуальні для суспільства, адже творчість Т. Г. Шевченка – найважливіша складова української культури.

Безумовно притягальним був Тарас Шевченко і для Дмитра Донцова. «Він є завеликий для нас, як і той час, що ми його тепер переживаємо», – ці слова Донцова про Шевченка стосуються повною мірою і його самого [1, 134]. Коли з'явився Шевченко зі своїм словом, на людей напав жах. Їм стало страшно від тої України, яку відкрив перед ними поет. З того часу важко знайти людину, яка б не намагалася зменшити велич Шевченка, «зробити його таким маленьким, як вона сама» [5, 324].

Візіонерство Т. Шевченка вивчається багатьма науковцями, та проблеми його інтерпретації Д. Донцовим торкаються лише декіль-

ка дослідників, зокрема П. Іванишин і С. Квіт, що й дає підстави ширше вивчити цю проблему. Мета нашої статті полягає у вивченні особливостей інтерпретації творчого доробку Тараса Шевченка, зокрема його візіонерства, Дмитром Донцовим.

У шевченкознавчих студіях вісниківського періоду Д. Донцов усе частіше звертається до філософського вчення Ф. Ніцше. Саме з його філософії, яка звеличувала сильну особистість, починалася нова ідеологія мислителя. Впливом Ф. Ніцше пояснюється поява героя нового типу – індивідуаліста, сильної особистості, «надлюдини». Герой нового типу – особистість активна, непересічна, для якої найголовнішою стає дія, підпорядкована високій меті. Риси такої винятковості віднаходить Дмитро Донцов у творчості Тараса Шевченка.

Тарас Шевченко завжди й для кожного покоління є поетом сучасним. Протест проти національного гноблення робить із Т. Шевченка,

за словами Д. Донцова, «модерного поета», тобто поета, зрозумілого минулим, теперішнім і майбутнім поколінням. Крім того, Кобзар був поетом, не здатним іти на компроміс із чужими йому ідеалами. Він був близький своїми національними ідеями Дмитру Донцову і «вісниківцям», оскільки в той час почала зростати національна свідомість. Мислитель захоплювався патріотизмом Т. Шевченка, ставив його в протиположність до патріотизму сучасного. Аж надто мало спільного між патріотизмом Т. Шевченка, «котрий в пориві розпуки готов був проклинати найбільших героїв нації, викривати свої найсвятіші ідеали і саму Україну, болів її болем і стидався її ганьбою» та тогочасним «фризованим, запнятим на всі застіжки і замкнутим в концертній залі» патріотизмом [6, 29].

Дмитро Донцов наголошував, що настрої «сучасних освободителів» надто далекі від того пекла, що наповнювало Шевченкову душу і завдяки якому маємо змогу читати ті слова, звернені до України й українців. Від того пекла, що «пізніше спалило і самого поета» [6, 32].

Т. Шевченко завжди критикував людей цікавих і байдужих, які утворювали легкодушну громаду, що її він порівнював із «капустою головатою». Здрібніння духовне стає причиною бід України: «Дрібніють люди на землі, // Ростуть і висяться царі», [8, 236] – писав Кобзар.

Аналізуючи пророчі візії Кобзаря, Дмитро Донцов виявляє причини майбутніх бід нації, які акцентує Т. Шевченко: «За ці гріхи Бог ворогам проклятим віддав нас, «покинув нас на сміх людям, в наругу сусідам»; за ці гріхи – грозив, – що «погибне, згине Україна, не стане й знаку на землі», що вона «сама розіпнеться, самі сини її уб'ють» і сповняться міста й поля «матерним плачем», плачем отчизни сповниться «розтлінна земля»; що сини України – «пропадуть лихі», бо «їх безчестіє і зрада і криводушіє» зведуть хаос і смерть на країну. І що таки встануть месники за правду... Візія того, що нині від десятків літ відбувається на Україні» [4, 167].

Сучасники поета не прагнули змінити світ, сприймали його таким, яким він був, оскільки їхні «порожні душі» не мали, що

протиставити нищівній гріховності. Та й гнобили їх тому, що дрібнили вони душею, що не в Богдана – «не в батька діти» удалися. Славні діди тепер лежать, а «над ними могили синіють... А онуки? Жито панам сіють» [7, 167].

Поет надавав перевагу пеклові, на протиположність «тихому раю рабів», які були щасливі у своєму рабстві. Бажаючи собі долі, він не забував додавати: «Коли доброї жаль, Боже, то дай злої, злої».

Тяжко було Кобзареві дивитися на кров і муки, на зрошену кров'ю дорогу до раю, але «згадаєш – серце усміхнеться». Із сумом згадує Т. Шевченко часи, коли «гомонила Україна», «кров степами текла, червоніла». Сумує, що вже не почує реву гармат, що вже не «заріже батько сина» за «присягу», «честь», «славу», за цінності, для його сучасників не менш фантастичні, ніж змальовувані Шевченком картини. З приводу цього Д. Донцов наголошував: «Дивлячись на се мирне царство мерців, як той варнак, хотів він краплю по краплі вицідити їм їх «сугеровану» кров, а налляти натомість чистої, живої» [1, 136].

Тарас Шевченко мав силу опиратися світові, витримати всі удари долі. Таким кричевим уявлявся Кобзареві й борець за інтереси нації. Та гріхи потягнуть за собою нову кару, зло «...темні сили схочуть зробити й з новим «апостолом Правди», якого виглядала Україна і якого в пророчій уяві бачив Шевченко в новім Гонті; убити не лише його, але й віру в його воскресення і новий прихід у людей на Україні» [4, 112].

Д. Донцов поділяв усе населення на дві верстви – «лицарів» і «свинопасів». У Ф. Ніцше це носії «панської моралі» та «рабської моралі» [2, 160]. Та український мислитель знаходить це ще в Т. Шевченка й відзначає його оригінальність у тому, що він у добу «смакування нашого приниження» згадав про наше право «панувати».

Поет часто засуджує землероба. І це погляд «верстви, що землю мечем боронила, на верству, що її плугом орала», козака – на гречкосію. Шевченко поважав тих предків, які землю «орали списками», «скородили списками татарські ребра». Кобзар не ідеалізував «гречкосію», адже для землероба земля була інструментом виживання, «аби добра була

для городу». Для Т. Шевченка ж це була «святая прадідів земля». Земля, напоєна кров'ю її оборонців, та земля, зрошена потом того, хто її орав, – це дві діаметрально протилежні речі. Адже той, хто любив землю за кров предків та її колишню славу, прагнув будь що не втратити ту спадщину. А той, хто любив землю за її утилітарні можливості, легко віддавав її за порожні обіцянки. Саме про таких Тарас Шевченко писав: «славних прадідів великих – правнуки погані». І такі «хлопи» у душі опинилися на чолі народу у важкий для останнього час.

Проте Тарас Шевченко не заперече, що й «грекосої» бунтували. Та бунтували вони за «чорний переділ», за «економічний добробут». Для землеробів право на землю здобувається потом, для Шевченка – кров'ю. Хто пролив ту кров, того й земля. Саме тому кличе він її «земля козацька», а не «трудового народу», «земля, засіяна могилами її похованих оборонців».

Почуття сорому яскраво проступає у творах Т. Шевченка. Його обурює, що «у ярмах лицарські сини» («І виріс я...»). Йому боліло, що «жид поганій над козаком коверзував» («Гайдамаки»), що «над козацькими дітьми поганці панують» («Тарасова ніч»). Д. Донцов наголошував, що «нащадок «козацької землі», де завжди той, що йшов за плугом, завтра брав в руку самопал, не міг зовсім отрястися від ідеалів хлібороба. Але не вони в нім переважали» [4, 135].

Майбутнє Україна матиме, на думку Шевченка, лише з відродженням козацького духу. «Від тої сили, і від нової раси велетнів (козаків), які тою силою небесною переймуться, – і чекає він чуда – чуда воскресення України. Він вже бачить в пророчій уяві, як встають ті велетні, як ростуть і як виростають» [4, 118].

Дмитро Донцов підмітив ще одну цікаву річ у Т. Шевченка. Інтереси родини опиняються на жертovníку збірної одиниці – нації. Шевченко ставить націю над родиною («Гонта»), оскільки сім'я, менша громада, повинна приноситися в жертву великій громаді, великій Україні.

Душевною стихією Шевченка був меч. Він був душею з тими, що «в ярмі падали». Та

духом належав до тих, які були здатні «розкувати сестру свою» [4, 16].

За твердженням Дмитра Донцова, «Богу – душа, життя – рідному краєві, а честь – для себе, він знав, що тих «незрячих, душевбогих грекосоїв», яких так любив, ніхто не визволить, як ті «лицарі святії», окрема духом порода людей» [5, 327]. Віра Шевченка в лицарів духу й пов'язана з майбутнім воскресінням України: «Це воскресле козацтво – в пророчій уяві Шевченка – мало виконати велику місію визволити Україну від нового «ідолища», нового «змія», нової орди варварів, яка прийшла знищити нас. Цю нову орду він бачив у Московщині та в її попихачах» [4, 201].

Тарасові Шевченку були близькі козацькі думи «возвишені, прості й прекрасні», історичні постаті «могутнього характеру і волі богатирської», жінки, які мали «грацію в манерах і бездоганну чистоту». Давню Україну любив за те, що була вона «могутня і вільнолюбна» [5, 328].

Дмитро Донцов наголошує: «Шевченко лишив заповіт, що та національна «сім'я вільна, нова» на Україні має бути сім'єю вільного духа людей, не плебейського; збудована на ідеалах нового лицарства, людей з «чистим серцем», з твердою на ворога і на власну погань душею» [5, 329]. Мислитель зауважив парадоксальну річ, що «коли в поета з'являється «візія вільного суспільства» («сім'я вільна, нова»), так це не велика вільна нація, а суспільство на плебейський смак» [4, 200].

У «Кобзарі» наскрізь органічним є поняття Бога. Бог у Шевченка – це не абстрактне божество, а християнський Бог, який керує життям людей і народів. Важливо зазначити, що Шевченко роздумує над питанням, за що впала Україна, оскільки все стається не тому, що, а за те, що. За чийсь провини. Оскільки точно знає: «Ти люті зла не дієш без вини нікому!» [7, 208]. Дошукується Тарас Шевченко тої вини. І знаходить її у виродженні провідної версти. Зіпсовані нащадки козацтва, які стали запроданцями, – ось хто, на думку Шевченка, винен у занепаді України.

Не полишає своєю увагою Д. Донцов і ставлення Кобзаря до жінки. Козацька жінка була вірною тому, кого обирала. Та не про тихе сімейне життя вона мріяла. Любила славу, і

мусив козак подвигами в ім'я країни здобувати її увагу і любов. І виносили жінки своїм героям шаблі, коня напували, випроводжали на «криваве залицання».

Часто повторюється в Шевченка мотив – стояти при полеглим козакові тополею, червоною калиною, умирати з ним, чатувати над ним. Це вірність козацької жінки, вірність навіть після смерті. Та вірність вимагає ще дечого. Де нівечиться честь – жінка козацька мститься. Не тільки на велику любов здатна вона, а й на таку ж ненависть.

Д. Донцов посилається на спогади А. Чужбинського про Т. Шевченка, де зазначається, що «Шевченко великі вимоги ставляв до жінок; найменша дрібниця, яка відкривала в жінці якусь негарну, нешляхетну прикмету вдачі, – зражала його умлівіч. Проте він любив жінок жвавої вдачі, щоб жінка була палка, щоб на два сажні під нею земля горіла» [3, 380].

Козацька дисципліна для жінок була тяжкою. Жінка покутувала не тільки за вольні і невольні гріхи, а часом без жодного гріха, коли того вимагала війна. Той жорстокий вік наклав на жінку важкий тягар. Вимагаються від неї великі прикмети – вірність, жертвність, ніжність, характерність, моральна сила, душевна твердість, любов і ненависть, посвята, дисципліна, честь, героїзм або, на випадок невдачі, – гордий спокій.

DARIA LYMAN
Kyiv

TARAS SHEVCHENKO'S VISIONERY IN THE SCIENTIFIC INTERPRETATION OF DMYTRO DONCOV

The article is devoted to reseach the Dontsov's interpretation of Taras Shevchenko; draws attention to the poet vision of the future of Ukraine and the Ukrainian people; Dontsov considered attitude to poetry Shevchenko.

Key words: visionery, Dontsov, Taras Shevchenko, vision, prorochist.

ДАРЬЯ ЛЫМАН
г. Киев

ВИЗИОНЕРСТВО ТАРАСА ШЕВЧЕНКА В НАУЧНОЙ ИНТЕРПРЕТАЦИИ ДМИТРИЯ ДОНЦОВА

В статье исследована интерпретация Дмитрием Донцова творчества Тараса Шевченко; обращается внимание на визию Кобзаря о будущем Украины и украинского народа; рассматривается отношение Д. Донцова к поэтическому творчеству Шевченко.

Ключевые слова: визионерство, Дмитрий Донцов, Тарас Шевченко, визиия, пророчество.

Стаття надійшла до редколегії 20.10.2016